

Osobito sen-žermenski ugovor, o kom odluka Mešovito Izbornog Suda kaže, da »ima naročitu važnost za državu SHS«, jasno izrazuje taj položaj. Preambul ovog ugovora pominje najpre fakat, da je austro-ugarska monarhija propala, fakat, da se je ustanovila čehoslovačka i jugoslovenska država te fakat, da su te države od drugih država već priznate; dalje kaže: potrebno je dakle, da se s obnovom mira uredi položaj, koji je nastao usled rasula austro-ugarske monarhije te uredi (več izvršena) ustanova rečenih država time, da se jim zajamče trajni osnovi (fondements durables), a na kraju naglasuje preambulo, da se je u tu svrhu sklopio mirovni ugovor.¹²⁾

Grb kraljestva Ilirije.

Dr. Janko Polec.

Že štiri tedne pred sklepom pariškega miru (30. maja 1814.), ki so ž njim pripadle ilirske dežele zopet avstrijskemu cesarstvu, je tačas v Parizu mudeči se cesar Franc sporočil v lastnoročnem pismu od 2. maja 1814. svojo odločbo glede teritorialne razdelitve pokrajin, ki jih je bil Napoleon združil v ilirske province. V glavnem sledeč predlogom svojega tedaj najvplivnejšega svetovalca Antona barona Baldaccija, je cesar odločil, da naj se beljaško okrožje združi zopet s Koroškim ter naj se s tem vred Kranjsko ter Goriško in Gradiščansko prideli Notranji Avstriji, to je graškemu guberniju; na drugi strani pa naj tvori Primorje od benečanske meje pa do Albanije, to je do Boke Kotorske, z vsemi otoki vred svojo pokrajino z glavnim mestom v Trstu. Tej veliki primorski pokrajini,

¹²⁾ ... considérant qu' il est nécessaire en rétablissant la paix, de régler la situation issue de la dissolution de ladite monarchie et l' établissement desdits Etats, et de donner aux Gouvernements de ces pays des fondements durables, conformes à la justice et à l' équité; à cet effet les Hautes Parties Contractantes ...

ki bi ji bilo priklopiti tudi Beneško Istro, naj se od nekdanje Kranjske Istre prideli toliko, kolikor se zdi za najbolj primerno, dalje naj pripade Primorski pokrajini tudi reško okrožje, del Ilirske Hrvatske in oni del Primorja, ki je pripadal prej Vojaški Krajini.¹⁾

Komaj je izšla ta za naše dežele prevažna odločba, že so bili na delu vplivi, ki so jo skoro popolnoma prekrižali. Upravna podreditev Kranjske in beljaškega okrožja pod graški gubernij je bila že v teku, ko jo je preprečila močna struja, ki ji je bil glava predsednik dvorne komisije za uredbo zemljiškega davka Anton grof Wurmser, poslan tedaj v Ilirijo;²⁾ veliko primorsko pokrajino pa, ki bi bila oživotvorjena gotovo privedla do povsem drugačnega razvoja v naših deželah, je preprečil protest dvornega vojnega sveta s tem, da je predočil vladarju posledice, ki bi jih imela okrnitev Vojaške Krajine.³⁾

V političnih krogih pa so se že pojavili novi velikopotezni načrti z ilirskimi pokrajinami.

Jernej Kopitar poroča Žigi baronu Cojzu že 27. aprila 1814, torej še preden je izšla gori navedena cesarjeva odločba: »Ako me vse ne moti, se zdi, da bo Ilirija ostala skupaj. Kako daleč na jug in na vzhod pa se bo naš (avstrijski) interes skladal z ruskim, se ne ve.«⁴⁾

Avstrijsko kraljestvo Ilirija je bilo torej že na potu.

V spisih pa naletimo na to idejo prvič šele v mnenju predsednika centralne organizacije dvorne komisije grofa Lažanskega iz januarja 1815, kjer predlaga, gotovo po višjem naročilu, da se združi Kranjsko z Goriškim in novim karlovškim okrožjem v posebno pokrajino Ilirijo z gubernijem v Ljubljani, dočim malo pozneje v državnem svetu državni svetnik Hauer predlaga, da naj se združijo vse ilirske pokrajine, izvzemši tirolske dele in one Vojaške Krajine, v kraljestvo ilirsko. Ime »Ilirija« naj se pridrži tembolj, ker se zdi, da govore

¹⁾ Arhiv notr. min. na Dunaju, »Saurau - Aichelburgakten« št. 10 in državni arhiv, »Provinzen, Illyrien« 1814 — 1816.

²⁾ Arhiv notr. min. — IIA 3, Illyrien.

³⁾ Arhiv notr. min. — Saurau - Aichelburgakten št. 44.

⁴⁾ »Ljubljanski Zvon« 1921, str. 331.

zanj višji politični oziri, da se namreč stvari protiutež proti vplivu Rusije, ki je zadobila prav tedaj kot premagalka Napoleona, kot zaščitnica vprav porajajoče se srbske svobode in soustanoviteljica poljskega kraljestva velik ugled med Slovani, in da se zajeze ogrske zahteve na vrnitev Ilirske Hrvatske. Tudi državna pisarna in sam knez Metternich se je izrekel za novo tvorbo.⁵⁾

Tako je izšla iz Solnograda datirana odločba cesarja Franca od 13. junija 1816, s katero ustvarja novo avstrijsko kraljestvo Ilirija, ki naj mu pripada celo Koroško in Kranjsko, Goriško in Gradiščansko, vprav stворjena pokrajina Primorska in bivša Ilirska Hrvatska. Po prvotnem namenu njegovih stvoriteljev naj bi novo ilirsko kraljestvo ne pomnožilo le cesarskih naslovov, marveč tvorilo tudi resnično upravno telo. Snovali so se spočetka še celo velikopotezni načrti, ustvariti enotne ilirske deželne stanove, to je reprezentanco za celo ilirsko kraljestvo. Kakega pomena bi bila utegnila postati že sama ta okolnost pozneje za politično življenje Slovencev, moremo danes komaj domisliti! Zunanji politični vplivi kakor tudi notranje razmere pa so novi tvorbi prehitro vzele realnost. Državne finance so vladarja prisilile, da je 1. 1822 vrnil Hrvatski njen ilirski del.⁶⁾ Tako okrnjeno ilirsko kraljestvo ni več ustrezalo svojemu namenu, ki mu ga je vladar nadel, hoteč odrezati Ogrsko od morja in utreti izključno trgovsko pot od morja proti Dunaju. Edino le v naslovu in grbu avstrijskega cesarja se je ohranil še spomin na to tvorbo.

O postanku in usodi avstrijskega kraljestva Ilirije bo natančneje govoriti še na drugem mestu. Tukaj podam le nekaj črtic o postanku ilirskega grba kot zadnjega državnopravnega ostanka ilirskega kraljestva.

Že v mnenju od 1. februarja 1816., datiranjem iz Milana, glede ustvaritve novega ilirskega kraljestva omenja državni kancelar Metternich, da je treba v cesarjevi odločbi naročiti in ukreniti nekaj glede uvrstitve novega naslova v skupno titulaturo, kakor tudi glede grba.

⁵⁾ Državni arhiv na Dunaju, kabinetni spisi cesarja Franca štev. 405/1815.

⁶⁾ Državni arhiv, Kabinetni spisi cesarja Franca, št. 741 iz l. 1821.

Tej Metternichovi želji primerno se v cesarskem patentu od 3. avgusta 1816, ki je ž njim cesar Franc razglasil ustanovitve nove teritorialne tvorbe, glasi: »Glede grba novega kraljestva, potem glede mesta, kjer naj se vstavi v naš avstrijski grb, kakor tudi, kjer se naj vstavi novi kraljevi naslov, slede naše najvišje odločbe.«

V smislu tega patenta je državna pisarna z dopisom od 12. avgusta naročila centralni organizacijski dvorni komisiji, da stavi na enak način, kakor se je to zgodilo glede lombarsko-benečanskega, tudi glede ilirskega grba svoje predloge. Centralna organizacijska dvorna komisija je nato naložila vladnemu svetniku baronu Heinkeju in nadzorniku grbov (Wappeninspektor) Bolzi, da predložita svoje osnutke in sicer prvi dogovorno s profesorjem Wikoschem. Dne 30. septembra 1816. so bili vsi načrti gotovi.

Bolza pravi v svojem poročilu od 30. avgusta 1816, da tvorijo grb novega ilirskega kraljestva naravno grbi onih dežel, iz katerih sestoji. Le glede grba Ilirske Hrvatske je mnenja, da se ta grb — ako tega ne zahtevajo morda politični oziri — izpusti, ker je že sestaven del ogrskega grba.

Po njegovem načrtu naj bi bil ilirski grb razdeljen v štiri polja, ki so razščitena s ščitcem (Herzschild) v sredi in spodaj utisnjenim šilom (eingepropfter Spickel). Ta ščit bi počival na prsih avstrijskega orla.

Dvakrat prelomljeni ščitec vsebuje genealogični grb cesarske hiše, namreč na desni v zlatem polju pokonci stoječega rdečega leva z modro krono in s habsburškim jezikom, na levi pa vojvodski lotrinški rodbinski grb, to je tri drug na drugega postavljene srebrne okrnjene (gestümmelte) orle na poševnem, na desno potegnjenem rdečem tramu v zlatem polju in v sredi avstrijski državni grb, srebrn prečnik v rdečem polju. V prvem polju pa naj bo koroški, v drugem kranjski, v tretjem primorski, v četrtem goriški in v šilu gradiščanski deželni grb.

Dvoglavi orel, ki na njem počiva ščit, je črn z zlato krono in zlatim kljunom in zlatimi kremplji, v desnih krempljih drži meč in žezlo, v levih državno jabolko s križcem; nad glavami pa plava avstrijska cesarska krona. Ščit obdajajo avstrijske insignije redov, namreč na skrajnem robu zlato runo, potem

najbližje temu vojaški red Marije Terezije, spodaj v sredi je Štefanov, potem na desni Leopoldov in na levi red železne krone. Bolza je predložil tudi osnutek svojega načrta.

Od tega predloga se razlikuje bistveno oni vladnega svetnika barona Heinkeja od 10. septembra 1816.

Heinke poudarja, da mu povzroča stavljená naloga nemale težkoče, kajti a.) stara Ilirija je bila geografično na drugem ozemlju nego sedanja, povsem nova tvorba; b.) v času stare Ilirije grbi še sploh niso bili v rabi in c.) biva v novem kraljestvu več povsem različnih plemen in sicer skoro po enakem delu keltska in slovanska, ki se zopet ločijo v Karnce, Karantance, Vende, Hrvate in Venete (!). Novo ustanovljeno kraljestvo ilirsko se more torej smatrati le za agregat več malih pokrajin.

Ustvariti za to tvorbo veliki grb, v katerem naj bodo združeni vsi njeni deli, ni sicer težko. Uvrstiti in sestaviti je (blazonirati) posamezne dele po času, ko jih je pridobila vladarska hiša. Mnogo težkoč pa dela vprašanje, kaj naj bo bodoči heraldičen znak novega kraljestva kot celote. Sicer je odvisno le od izprevida vladarjevega, kak grb naj se sprejme, vendar bodi pri tej odločbi merodajen zgodovinski ali diplomatičen razlog. Heinke je sestavil več načrtov za ta grb. Omenja, da bi bilo najprvo preiskati, niso li pokrajine tvoreče novo kraljestvo bile že kdaj vsaj po večjem delu združene kot celota pod enim vladarjem v dobi, ko so poznali že grbe. S tega vidika se mora glede Ilirije reči, da je bil večji del dežel, ki so sedaj ilirsko kraljestvo, za Karolingov v dobi več stoletij združen v Karantaniji. Če se pregleduje pečate starih karantanskih vojvod, je na njih v ščitu neke vrste panter, podoben onemu v štajerskem grbu, le da je brez plamenov iz žrela in ušes; nahaja se pa tudi nekak nekrilati grif.⁷⁾ Preudariti bi bilo

⁷⁾ Grif — Greif, prihaja od sr. lat. besede grifus (grško γρῦς in predstavlja heraldično žival, ki je v prednjem delu orel, v zadnjem lev in je v glavnem tudi lev (Siebmacher, Wappenbuch, I. str. 19.) Janežič-Bartel prevaja greif — krilati lev, kar ne ustreza heraldični podobi. Tak je n. pr. le benečanski krilati lev; nemški »ungeflügelter Greif« bi se po tej rečenici v gornjem primeru sploh ne mogel prevesti. Tudi Pleteršnik rabi grif.

torej, ali ne bi bilo sprejeti stari heraldični znak z nekaterimi spremembami; tako naj bi se morda, ker sedaj k Iliriji spadajoči del Hrvatske prej še ni bil pod Karantanijo, obrobil ščit z belimi in rdečimi kockami hrvatskega grba ter dala panterju ali nekrilatemu grifu kraljeva krona kot znak novega kraljestva. Ako pa ne bi bilo uporabiti panterja ali nekrilatega grifa, ker se nahaja ta podoba že v štajerskem grbu, ravnalo naj bi se morda po vzgledu Friderika Bojevitega in Otokarja, kralja češkega. Glasom Aventinovih *Annales Boiorum*, liber VII, je namreč Friderik Bojeviti spremenil stari koroški grb iz tega razloga in zato prevzel velfskega v zvezi z avstrijskim prečnikom. Fröhlich pa trdi v svojem delu »*Archontologia Carinthiae*, cap. X, de scuto archiducatus Carinthiae«, da je bil kralj Otokar I., ki je sprejel za Koroško velfski grb, ker je dala ta rodbina mnogo karantanskih vojvod. Zato naj bi se morda tudi za novo Ilirijo izbral tak dinastičen grb v spomin na kakšno slavno vladarsko rodbino, ki je posedovala te pokrajine. Najbolj primeren bi bil rodbinski grb velfski, ki se nahaja že v koroškem ščitu, namreč trije drug nad drugim stopajoči črni levi v zlatem polju. Radi Hrvatske pa naj bi bil rob ali spodnji del ščita bel in rdeč.

Heinke je na tem mestu še pripomnil, da se je po naročilu dogovoril s profesorjem Wikoschem, ki je bil mnenja, da se pregledajo še stari rimski na Ilirijo nanašajoči se novci, ali ne bi bilo mogoče na ta način dobiti starejši heraldični znak. Ko bi se pa opustili vsi zgodovinski oziri in smatralo Kraljestvo Ilirija za povsem novo tvorbo, moral bi se izbrati kakšen znak veličanstva ali suverenitete ali uporabiti ime cesarja kot stvaritelja novega kraljestva. V tem oziru podaja Heinke še nekaj misli glede sestave velikega grba novega kraljestva, v katerem bi bili združeni grbi vseh Ilirijo tvorečih delov ter predlaga, da se vpraša za mnenje še historiograf Hormayer.

Mnenje Martina Wikoscha, profesorja splošne in avstrijske države zgodovine, diplomatika in heraldika na dunajskem vseučilišču, od 17. septembra, je tudi na stališču, da

je treba povzeti ilirski grb od stare Ilirije.⁸⁾ Wikosch navaja njeno zemljepisno lego in najstarejšo zgodovino. Novo ilirsko kraljestvo pa tvorijo vse druge pokrajine nego v stari Iliriji. Noben grb znova združenih pokrajin se ne more rabiti za državni grb, kajti značili bi le del in ne celoto.

V starem veku ni bilo grbov v heraldičnem smislu, vendar je najti na kraljevih in mestnih novcih znamenja, po katerih so jih ločili. Tako je na novcih zadnjega ilirskega kralja Genčija I a d j a, enako na novcih mesta Skadra. Liburnske I a d j e so bile v starem veku znana kot brzojadrna plovila. Na drugi strani je pa na novcih mesta Apolonije (Polena) k r a v a, ki doji tele, obrnjena s telesom proti zahodu in nazaj idoča proti vzhodu.⁹⁾ Na novcu mesta Drača vidimo isto podobo, le da je obrnjena proti vzhodu in gre nazaj proti zahodu. Ista podoba je na novcih kralja Monunija. Na spominskem novcu Napoleo-novem Conquet d' Illyrie je videti isto kravo, na novcu otoka Visa pa ozvezdje, astrum. Po mnenju Wikoschevem bi bilo iz

⁸⁾ Pavel Ritter - Vitezovič, znani hrvatski heraldik in učenjak, podaja v svoji »Stemmatographia sive Armorum Illyricorum delineatio, discriptio et restitutio«, 1701 sliko in popis (idealnega) grba stare Ilirije. V ščitu, okrašenem s krono, je na rdečem polju malo bolj zgoraj v sredi šesterožarna zvezda Jupiter, pod to pa polmesec z gori obrnjenimi rogovi. Pod sliko (str. 1) je tale stih:

Candida, juncta Jovi, stat campo Luna rubente;

Fortunae et fidei viva figura meae,

Candidus est animus, genius quoq; grandibus aptus:

Sed varia summum stat mihi sorte bonum.

Na strani 58. pa podaje še to-le razlago:

»Illyridis, cujus vetustum nomen tot Regnis et Provinciis Romana quondam Monarchia praefecit. Insigne refert Lunae Jovisque albarum in Campo rubeo stellarum conjunctio. In Symbolis Luna Populum significat: et Jupiter ab Astrophilis fortuna major vocatur. Cujus praecipuo sive (ut aiunt) diurno signo ipsa regio subjecta est. Haec conjunctio, juxta Ptolomaeum et alios, inclinatur ad religionem: dat oprimam valetudinem, vitaeque diuturnitatem. His beneficis influentiis potiuntur Illyrides; erga Deum pietate, Principem fide, amore proximum erga omnes sinceritate laudabiles; ingeniosi. sani, proceri, fortes, honesti, et quorum multi decem, nonnulli duodecim, alii et plura vitae lustra, hac etiam tempestate vidimus transigere.«

Francoska Ilirija ni imela svojega grba.

⁹⁾ Cf.: Eckhel, *Doctrina numorum veterum*, 1792, II. str. 152.

teh podob sestaviti drž. grb novega kraljestva. Le-to obsega le primorske dežele, notranje in male dalmatinske otoke. Kot podoba primorskih dežel bi bila primerna ladja, drugih pokrajin pa doječa krava in kot podoba otokov ozvezdje. Te podobe bi se utegnile v enem ščitu takole združiti: ščit bi se mogel razdeliti z navpično črto in vtisnjenim šilom v tri polja. Na desno v črnem polju bi bila zlata ladja brez vesel po starem načinu kot znak Primorja, na levi na zelenem polju bela doječa krava kot podoba notranjih dežel in v vtisnjenem šilu v modrem polju zlato ozvezdje kot znak malih dalmatinskih otokov. Na ščitu pa bi bila kraljeva krona. Ta državni grb bi tvoril srednji ščit ali ščitek, ki bi okrog njega bilo moči uvrstiti grbe posameznih pokrajin v glavnem ščitu.

Do odločitve o vprašanju ilirskega grba potem še dolgo ni prišlo. Razmere za tako rešitev niso bile ugodne. Šele l. 1815. se je uredil srednji grb; tudi so vedne prošnje in protesti Ogrske proti prikloplitvi ilirske Hrvatske k Iliriji to tvorbo od vsega početka ogroževale v njenem načrtanem obstoju. Ko je potem cesar Franc dne 1. julija 1822 vrnil Ilirsko Hrvatsko Ogrski oziroma Hrvatski, ni nihče več mislil na rešitev ilirskega grba. Stvarnik ilirskega kraljestva cesar Franc ni nikdar nosil naslova tega kraljestva v svoji titulaturi.

Končno je prememba na prestolu dovedla to stvar v odločilen tir. Neposredno po smrti cesarja Franca priporoča državni kancelar knez Metternich cesarju 2. marca 1835. temeljem kabinetnega pisma od istega dne, ki ga v njem cesar Ferdinand pozivlja, da ukrene primerno glede premembe naslova in grbov, potrebne vsled premembe na prestolu, da se sprememba omeji le na ime vladarjevo. V tem smislu je izšla tudi 5. marca okrožnica na dvorne urade. Na to okrožnico pa se je oglasil vrhovni kancelar grof Mittrowsky v dopisu od 21. aprila, da združena dvorna pisarna še vedno pričakuje vladarjeve rešitve na svoj predlog od 19. septembra 1815. glede velikega cesarskega grba in cesarjevega pečata, ker se navažajo v napisih okrog pečata ozemlja, ki že davno niso več avstrijska, na drugi strani pa ni v njih naslova in grba lombardsko - benečanskega in ilirskega kraljestva. Ta dopis je bil povod za končno ureditev novih grbov.

Ministrska konferenca je v svojem poročilu vladarju zlasti poudarjala, da je v vprašanju novih grbov treba najprvo rešiti predhodno vprašanje, naj se li ustvari za kraljestvo Ilirijo, ki obstoji iz več gubernijev, poseben grb in iz česa naj sestoji. Dva predloga sta, ki jih konferenca vladarju predlaga: prvi, po katerem naj sestoji grb le iz posameznih pokrajin tega kraljestva, drugi pa, da naj grb tvori zlata veslenica (Ruderschiff) na modrem z zobčasto krono pokritem ščitu in sicer bodisi sama zase, bodisi v zvezi s poedinimi deželnimi grbi kot simbol za kraljestvo ilirsko.¹⁰⁾ Konferenci bi se zdel drugi predlog primernejši. Brezdvomno temelji zadnji na svoječasnem predlogu profesorja Wikoscha, čeprav si je osvojil le en del od njega predlaganega grba, namreč tistega, ki naj znači primorske dežele. Ne glede na skoro popolno istovetnost predloga, moremo to popolnoma jasno sklepati iz tega, ker so spisu¹¹⁾ o stvarjenju novega grba še sedaj priklopljeni tudi vsi trije prej opisani predlogi, ki so jih leta 1816. podali heraldiki Bolza, Heinke, Wikosch. Po predlogu ministrske konference je izšla potem tudi vladarjeva odločba, naslovljena na kneza Metternicha, od 13. maja 1836, ki se glasi: »Glede grba Vam pripominjamo najprvo, da sem za svoje kraljestvo ilirsko sprejel kot skupen grb zlato veslenico v stari obliki na modrem z zobčasto krono okrašenem ščitu, ne da bi bili s tem spojeni dosedanji grbi posameznih delov ilirskega kraljestva.«

Daljnja izvršitev vladarjevih odredb je bila poverjena državni pisarni. Dne 8. junija je predložil potem koncipist dvorne pisarne Vencel Regner pl. Bleyleben, ki ga je bil vrhovni kancelar grof Mittrowskiy pridelil za ta posel državni pisarni v pomoč, heraldičen popis velikega in srednjega grba. Potrebne natančne narise pa je pod njegovim vodstvom izvršil dvorni kancelist Vincenc Bittner.

V svojem poročilu pravi Bleyleben, da patent z leta 1806. ne vsebuje vseh deželnih grbov, ki so se sedaj prevzeli v državni grb, zato je manjkajoče povzel iz uradnih spisov iz let 1790., 1804. in 1805., kakor tudi iz drugih verodostojnih virov.

¹⁰⁾ Državni arhiv, Conf. A, štev. 959/1836.

¹¹⁾ F—1—4c, 5 administrativne registrature zun. min. na Dunaju.

Jeseni leta 1836. je bila potem izdana uredba glede novih grbov in naslovov. (Tudi »Laibacher Ztg.« 1836, št. 143.)

Ilirski grb vidimo tukaj v velikem in srednjem državnem grbu. V prvem je spodnje srednje glavno polje grb kraljestva Ilirije ter temu pripadajočega, kakor tudi najbližje ležečega ozemlja. To polje je trikrat počez, potem podolžno zgoraj in v sredi v štiri, spodaj pa v dva ščita deljeno in sredi spodnje vrste vtisnjeno tudi zapognjeno šilo. To glavno polje ima srednji ščit, ki je pokrit s kraljevo zobčasto krono in predstavlja na modrem polju zlato veslenico v stari obliki. Okrog tega srednjega ščita pa so uvrščeni grbi koroški, kranjski, Slovenske Marke, Furlanije, Trsta, Istre, Gradiščanskega in Goriškega ter Dubrovnika, Zadra in Kotora.¹²⁾

V srednjem grbu pa se nahaja ilirski grb na desni strani pod onim lombardsko-benečanskega kraljestva.

V vseh treh naslovih je naslov kralja ilirskega na zadnjem mestu avstrijskih kraljevin, za Galicijo in Lodomerijo, kakor je to že leta 1816. predlagala državna pisarna v dopisu z dne 10. julija 1816 centralni organizacijski dvorni komisiji.

Ti naslovi in grbi so ostali nespremenjeni tudi po nastopu vlade cesarja Franca Jožefa. V § 8 marčne ustave od 4. marca 1849. so se grbi in barve cesarstva in posameznih kronovin izrečno potrdili in kraljestvo ilirsko navedlo v § 1 med avstrijskimi kronovinami. Šele z odločbo od 10. okt. 1915. drž. zak. št. 327, sta se na novo uredila srednji in mali grb. Izginil je iz srednjega grba takrat skoro neopaženo tudi grb Ilirije. Ostal pa je še v nespremenjenem velikem grbu in v vseh treh naslovih.

Danes pa je tudi to le še zgodovinska reminiscenca.

¹²⁾ Glej tudi: dr. Martin Malnerič, Avstrijsko kraljestvo Ilirija; Čas 1914; str. 200 in sl.

